

Јована С. ЈОВАНОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ГЛАГОЛСКИ СИСТЕМ КОСОВСКОМЕТОХИЈСКИХ ГОВОРА КОСОВСКО-РЕСАВСКОГ ТИПА**

Апстракт: Овај прилог се бави одабраним морфосинтаксичким појединостима глаголског система говора у зонама Доње Ситнице и Средњег Ибра, које припадају јужном поддијалекту косовско-ресавског дијалекта. У дијалекатском материјалу из ових зона анализиране су морфосинтаксичке особености именица и заменица, па у том смислу овај рад представља наставак ранијих интересовања и започетих послова. Циљ истраживања је да се издвоје особине глагола (презент, аорист, имперфекат, футур I, инфинитив, императив, радни флаголски придев) којима се презентује дијалекатска припадност и одређује супстрат одабраног дијалекатског простора, односно да се укаже на присуство иновација балканистичког типа, које се тенденцизно шире са јужних простора на север косовске котлине.

Кључне речи: глаголски систем, морфосинтаксички аспект, Доња Ситница, Средњи Ибар, косовско-ресавски дијалекат, јужни поддијалекат, косовскометохијски говори, лингвогеографска периферија.

1.

Екавски говори стариначког становништва косовскометохијског терена припадају призренско-јужноморавском или косовско-ресавском дијалекатском типу. У прошлости су, ширећи се из матичне области снажним миграцијским покретима, заузели терен који осликава њихово данашње простирање (Ивић 1991: 215–216).

Сагледавање дијалекатског пејзажа српских народних говора на косовскометохијском терену може се обављати са различитих аспеката у складу са постављеним задацима српске дијалектологије. Не треба испустити из вида да је већи део косовско-ресавских говора на овом простору део етнокултурно-језичког миљеа и да поседује карактеристике својствене лингвогеографској периферији, међутим ради се о говорима који су у основи сачували препознатљиве одлике супстратског дијалекатског типа (Милорадовић 2019: 186).

1. 1. Овај прилог представља наставак раније започетих дијалектолошких истраживања у области Доње Ситнице и Средњег Ибра, а нарочито се наслања на недавно публиковани текст рада „Из морфосинтаксе косовскометохијских говора косовско-ресавског типа” (Јовановић 2025б), у коме је анализиран систем именица

* ORCID 0000-0001-6008-8284, jovana.jovanovic@iskp.ac.rs

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеном са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-33/2026-03 од 29. 1. 2026. године.

и заменица. Предмет овог рада представљају одабране морфосинтаксичке карактеристике глагола у говорима два ареала (доњоситнички и средњоибарски) који се, према најновијим класификацијама, сврставају у јужни поддијалекат косовско-ресавског дијалекатског типа на косовскометохијском терену (Ивић 2009: 74).¹

Истраживањем су обухваћена насеља која припадају доњоситничкој (вучитрнској) регији – Бањска и Гојбуља,² и средњоибарској (поткопаоничкој) зони – Исево и Сочаница.³ Доњоситнички говори фрагментарно су описани већином у проблемским прилозима, док су средњоибарски обухваћени монографском студијом.⁴ Одабране су две удаљене зоне истог дијасистема како би се кроз издавање морфосинтаксичких црта истовремено посматрали елементи флективног система (супстратског, косовско-ресавског) и иновативне језичке прилике говора који су континуирано изложени утицајима и експанзији призренско-јужноморавских дијалекатских црта. Основна је намера да се у говорима севернијег косовскометохијског ареала маркирају стабилност синтетичких структура и формирање елемената својствених иновацијама балканистичког типа.

2. АНАЛИЗА ГРАЂЕ

Од морфосинтаксичких особина глагола за ову прилику анализирани су: 3. л. мн. презента (I, VI, VII и VIII врста глагола по Белићу); употреба аориста и имперфекта и футура I; инфинитив (конструкције да + презент); императив и радни глаголски придев м. р.⁵

- 1 О статусу косовскометохијских говора у контексту јужног поддијалекта косовско-ресавског дијалекта и њиховом односу према осталим говорима (средњишим и северним) истог дијалекатског типа в. Ј. Јовановић, Д. Радовановић 2025: 87–103. О положају, прегледу одлика, степену досадашње истражености косовско-ресавских говора на простору Косова и Метохије, лингвогеографији маркантних карактеристика в. прилог С. Милорадовић 2019: 185–225; и студију Д. Радовановић, Ј. Николић, *Досадашња истраживања косовско-ресавског дијалекта. Савремена истраживања и каријографски приказ* (2022).
- 2 Сегмент грађе из Гојбуље и Бањске за овај прилог уступила нам је колегињина А. П., студенткиња Филозофског факултета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. Поред наведеног и личне архиве (говори Бањске и Гојбуље истраживани су за потребе израде докторске дисертације под називом *Говори Доње Ситнице*), најобимнији део материјала (из Гојбуље) анализиран је из корпуса Дигиталног архива Балканолошког института, на чему овом приликом свесрдно захваљујемо. У овом раду анализирана је грађа прикупљена од десет информатора: из Бањске (1 мушкарац и 1 жена): В. М. (1940), С. М. (1942); из Гојбуље (2 мушкараца и 3 жене): В. С. (1915), Ж. К. (1937), Љ. Ђ. (1927), О. К. (1935); С. П. (1940); из Сочанице (1 мушкарац и 1 жена): М. Ђ. (1950), Ј. Ђ. (1952) и из Исева (1 мушкарац): Д. П. (1934). Дијалекатски материјал из ових насеља датира из различитих периода истраживања: Гојбуља и Бањска (2003; 2021), Сочаница и Исево (2022). Коришћене су скраћенице назива истраживаних насеља: Бањска (Б); Гојбуља (Г); Исево (И); Сочаница (С).
- 3 Антропогеографски подаци о овим насељима публиковани су у студијама Косово (Урошевић 1965: 148, 176–177, 222) и *Насеља и миграције савременог иштинског Лейосавић* (Павловић 2003: 240–241, 323–330).
- 4 Из области Доње Ситнице расположено подацима о појединим акценатским, фонетским, морфолошким и синтаксичким карактеристика (Елезовић 1927; Барјактаревевић 1977; Вукићевић 1993б; Јовановић 2023), док су свеобухватније описани севернији говори косовско-ресавског дијалекта у Средњем Ибру (Божовић 2008).
- 5 У оваквом одабиру појединости остала су по страни многа друга морфосинтаксичка питања, нарочито она која се на терену Доње Ситнице могу сматрати потенцијално важним за прецизније

2. 1. Треће лице множине презента

2. 1. 1. I Белићева врста

тò је касније пòсле рèђи слўчај бйò да Шйштари *йду* на свàдбе код Срба Б; мòја дèца кад су ктèли да *йду* И; нèће да *иду* у тў воденицу сас тòга планинàра, него *йду* на дрўгу сграну Г; да изјаве сàучешће Шйштари *дòђу* код нàс Б; нек *дòђу* људи нек поийју кàфу тў И; „Нèће”, кàже „тў да *йрòђу*” Г; од дрèна *йечу* ракију Г; онò свàтови, па йду за девòјку, па *довèду* је, па свàдба цèлу нòћ, игранка С; Двà вòла упрèгну се, *вучу* Б; Ако мòже да живйте, *мòжу*, дòбро, не *мòжу*, јà òпет мòје дèте ћу да прймим Г; по дèвет кòла кàмена *йрèвучу* С; на грану здèнемо колйко *мòжу* вòлови да *йовучу* И.

Код глагола I врсте у 3. л. мн. бележимо наставак -у, чиме се наш терен уклапа у стање суседних косовско-ресавских говора јужног поддијалекта (Барјактаревих 1977: 118; Вукићевић 1993: 44; Божовић 2008: 276). Резултати прве палатализације регистровани су у говорима Малог Косова и Средњег Ибра (Вукићевић 1993: 44; Божовић 2008: 276).

2. 1. 2. VI Белићева врста

VIа група

а) наставак -ају: *ймају* двè рèкè, овà Бйстричка и овà Ђирковићка И; *ймају* овàко клòт, само савèљка, рàзбој Б; јàја се *скўвају* прво у пòсуду Б;

б) наставак -ау: Òне *зймау*, *кўйау* се, *чешљау* се, смèју се, свè док већ почйње да свањава Г; *йосèдау* свй око тè сòфре Г; ако се прекрстиш, òни се *расйèрау* Г; *Веч'èрау* òни, свй сèли, òна овàко држй онàј лўч Г; али кад и попòви се, и òни се *кол'èдау* Г; Е вели да је да *зйау* òни Г; по онè слàме *йрйау* се дèца Г; Пйјемо, *йèвау* дèца кò йма Г;

в) наставак -у: ч'им уђе мàтица у тў трмку, òне се *врèћу* свè Г; Отйшли òни да *йййу* мòјега òца сàд да л' прихвàта Г; сàд *зйму* густин, па га замèсе, па прàве шàррàлке С; Млáди волòви нè *зну* д йду сáми у орање С; не *вèљу* да су мáсни нèће да пèру Б; И данàс *йму* кўће под ñерамйду Г; Научйћу ве јà да ве змйје *ујèду*, ви ће да ñўтйте и такò и бйло С; Врàте се òни, скйну онò ñйно, *йосèду* Г; Па òни извòде свè... *свèћу* се, *свèћу* се Г; Òне *нèму*, код нàс тò рèђе йма Г;

г) наставак -ују: Али нàши имàли пўшке, а *ймују* и òни, тò тўрско врèме бйло Г; Жèне йсто и òне прàва йму, *сèдују* Г;

д) наставак -ду: *гàдгу* ти бòнòве, па са тйм бòнòвима и пàре да кўпиш нèшто И.

VIб група

а) наставак -у: А ако òће, на прймер, онàј родйтељ или да се *сйоразўму*, да ју се дà Г.

Глаголи VIа Белићеве врсте показују највећу шареноликост у дистрибуцији наставака. На пример глагол *имайи* у трећем лицу мн. може имати чак три наставка (-ају, -ау, -у). Најзаступљенији су наставци -ау и -у, што је у сагласју са претходним налазима из средњоибарских насеља (уп. Божовић 2008: 258). Пређашњим истраживањима говора северне зоне Косова (Барјактаревих 1977: 118) потврђују

се наставци *-ају* и *-еју*, док се на терену Малог Косова код глагола ове врсте бележи превага наставака *-ау*, *-у* и *-ају* (Вукићевић 1993а: 44). Код мањег броја глагола регистрован је и наставак *-јуу*, сасвим неочекивано (*имују, сеђују*), за шта се претпоставља да је реч о угледању на остале глаголске врсте. Наставак *-ду* није продуктиван у истраживаним зонама косовскометохијских говора косовско-ресавског типа. У нашем материјалу малобројне су потврде глагола VIб групе.

2. 1. 3. VII Белићева врста

VIIа група

а) наставак *-е*: А йма о́деке, *ра́де* сас секйре Г; овáко се огрну љу́ди и идѹ да завйше вѹду такѹ на бунáр Г; Па *долáзе* кад је год, што кáжемо, са́бор, не гл'едамо дѐ кѹ́ј о́ће йде Г; ѳни *извѹде* нѐке вйцове, тѐру комѐндије, шáл'у се, при́чу Г; из Цáриграда су дѹшли да *йáзе* Кѹсово Г; сáд трѐба рúч'ак да *ндсе* ма́јсторима Г; И *йрйме, йрйме* онѹ здрáвицу Г;

б) наставак *-у*: Онѹ нáрод дѹђе, да га *исйрáйшу* у во́јску Г; Кад би йспод сѐла, ѳни áјде сáд *йоздрáву* се, љубе се Г; И љу́ди се *сйрѐму*, ўзму фла́шу раки́је, ўзму тѹ погáч'у и секйру и йду у шѹму да исѐч'у др́ва Г; кад *дондсу* ба́цаш жйто на њйх Г; прѐ гáђали пúшкема, *обѐсу* јáбуку и онѹ јáбуку гáђа Г; мѹра да бѹду као водйчи да *вѹду* свáтове Б; свѐ *сйрѐму* шта трѐба Г; ѳни *йрйму* нáшу, мй њйну и рáзмена Г; *Дондсу* на крѹшью Г; у шѹму исѐч'у др́ва, *донѐсу, зайрáду* бáште Г.

VIIб група

а) наставак *-у*: кад је дѹшло већ *вйду* да не мѹже и навáле на тѹга бѹмбара и убййу га Г; нек *вйду* овѐ мláде кáко се жйвело прѐ Б; Мѹја ма́јка и ѳтац и ба́ба с њйма, ѳни цѐлу нѹћ *седѹ* такѹ Г; Ако *дол'у* нѹге и рýке још се мѹже, док си на нѹге Г; А баренйце ўјутру напрáвимо за Мáли Бѹжић, тѹ ујўтру *вѹду* дѐца Г;

б) наставак *-е*: нѹге ме *болѐ* Г.

2. 1. 4. VIII Белићева врста

наставак *-у*: Косáнчић Йван, Тѹпилица Милáн ћѐкали ван тáмо и *држѹ* кѹња Г.

Код глагола VII врсте обе групе доминантан је наставак *-у*. У Барјактаревихем истраживањима северне зоне изостају примери употребе глагола у 3. л. мн. презента, уз констатацију да сви глаголи VII и VIII врсте у овом лицу мн. имају наставке *-е* или *-у* (1977: 118). Већина екавских говора у Средњем Ибру, попут оних у Малом Косову показује колебање у употреби двојакних наставака *-у*, *-е* код глагола VII (и VIII) врсте (Вукићевић 1993а: 44; Божовић 2008: 257).

2.1.5. У говору Гојбуље забележена је спорадична употреба наставка *-в* у 3. л. мн. презента код глагола VIа Белићеве врсте: *кѹжав*, не мѹгу... *велѹ* бѹл'есни смо, бољѐ рýке, бољѐ нѹге Г; И ѳне идѹ, *йљѹскав* Г.

Овакве потврде могу користити и за документовање утицаја из призренско-јужноморавског дијалекатског комплекса, који се убрзано шире и учвршћују у говоре косовско-ресавског типа, поготово оне на северу косовске котлине, који су и предмет наших истраживања. Треба нагласити да се овакве појаве очекују у областима двеју суседних дијалекатских области, те да се у свакој од њих може подвући карактеристика својствена другом дијалекатском типу, која се може објаснити близином простирања

и незауштављивим миграцијским кретањима у оба правца. У овом случају репрезентативни наставачки облик *-в* допушта да се истовремено сагледају очуваност флексије и интензитет језичких структура које претендују на формирање једноставнијих облика у духу балканистичких иновација.⁶ Будући да наш дијалекатски корпус из Гојбуље сачињавају материјали прикупљени у временском размаку од двадесетак година – почетком 2000. и 2021. године, као и да је интервјуисана иста информаторка О. К. (1935), можемо рећи да се тек поновним истраживањима и ревидираним резултатима потврђују иновације у облицима презента за 3. л. мн. у виду наставка *-в*, који до тада нису познавали севернији косовскометохијски говори косовско-ресавског типа, услед чврстих веза са дијалекатским приликама у копаоничкој области (Барјактаревић 1977).

2. 2. Аорист и имперфект

2. 2. 1. На истраживаном терену, као и у већини народних говора српског дијалекта, у погледу употребе претериталних облика присутна је експанзија перфекта. Према анализираној грађи из средњоибарске и доњоситничке зоне евидентна је редукција имперфекта, будући да се његово постојање доводи у везу са егзистенцијалним глаголима и то углавном са *биџи*. Регистровани малобројни примери у говору Гојбуље (уп. како *беше*? Т^у сам см^џтнуо Г; К^олко г^одина *беше*? Г; Н^џ знам шт^а *беше* Г) потврда су сужене употребе овог глаголског облика.⁷

2. 2. 2. Када је реч о аористу, он је и у средњоибарским и доњоситничким говорима стабилан глаголски облик, који још увек није у знатној мери потиснут употребом перфекта. Творба првог лица јединине аориста не поседује извесне специфичности, осим потпуног одсуства финалног *х*:

Знадо, с^ад з^аборави, см^џину с п^амети Г; Ј^а сл^оми пр^ут б^ијући Г.

Наша грађа потврђује употребу наставка *-смо* у првом лицу мн. аориста, дакле, стари наставак *-(х)мо* није сачуван у народним говорима Средњег Ибра и Доње Ситнице:

Ишли смо т^амо те уз^џсмо и ов^амо код к^уће смо д^ошли И; И кад *доиђ^џрасмо*, с^иов^арисмо С; *Смр^ач^џисмо* се, м^рак и м^и у фиј^акер д^ођемо овден^аке Г; Идеш у р^еку и т^амо пир^ајка, ймаш пир^ајку, *им^асмо* м^и дв^џ Г.

2. 2. 3. Дистрибуцијом наставака за треће лице јединине (а) и треће лице множине (б) ови говори се не издвајају из дијалекатског окружења. Наведени примери потврђују нулти наставак у јединици и множински наставак *-ше*:

6 Међу особености 3. л. мн. презента у јужноморавском говорном типу власотиначког краја (III област) Станковић убраја „наглашени ступањ развоја јужноморавског иновационог процеса” код глагола I, VI и VII врсте по Стевановићу (1994: 313).

Детаљне податке о облицима 3. л. мн. презента на југозападу Косова и Метохије доноси Р. Младеновић. Као зона у којој су смештени различити говорни типови (јужнометохијски и северношарпланински) и где се читавају дијалекатски контакти српских и македонских говора, југозападни косовскометохијски простор представља и ивичне области поменутих језика. Централно место ауторовог прилога заузима испитивање судбине граматичке основе у 3. л. мн., тачније продирање и ширење основинског вокала што даље резултира новим односима основе и наставка. У том погледу најразличитије могућности постоје у сиринићком говору (Младеновић 2002: 44).

7 Употреба имперфекта слаби идући од југа ка северу Косовске и Метохијске котлине (Младеновић 2015: 312).

а) ја ти га ударим по стомаку, он ђкрену у круг, уйреде у страну, ирѣврну ми кѡла на сред равни са дрвима С; „Кѡ то зѡч’у краљу Вукѡшине” Г; Дѡђе ми свѣкар Г; И ѡна ми гѡде и обрнѡсмо се ми, пољуби се ја с њѡм Г; јѣдан узе јѣдно, дрѡги узе дрѡго Г;

б) У то сийиоше овѡ дѡктори, ѡни мѣне инѣкцију прѡтив бѡлова и завѡше нѡгу, сийѡвише ми ко корѡто Б; Дѡђе ми свѣкар, гѡђоше свѣ до јѣдна, зѡве се ѡљѡбѡише с мѣне Г; мѡја бѡба и мѡја узѣше вѡду исѡљѡскѡише онѡ, исѡљѡскѡише, па сас мѣтлом тѣрај, тѣрај, тѣрај! Оиѣраше дѡл’е до рѣкѣ Г; И на јѣдан ѡспон волѡви исѡиѣраше онѡ и кад би равнѡ стѡде С; Овде ме срѣиоше свѡ њѣгѡви Г; Исѡчѡише пѡсл’е и онѡ стрѡч’ѣви и ѡни нѡсе вѡду, бѡцу да отѣру тѡ вѡду у рѣку Г; Изѡрѣше ти нѡкти Г; нѣмам преѡгуље, ѡломѡише се пѡсле и такѡ Г; Е, пѡсле кад изѡђѡише овѡ машѡински казѡни, овѡ јѣс да си рѡдѡи ал’ испѣчеш пе-шѣс, сѣдам казѡна на дѡн и нѡј за чѡс И; ѡђди узѣше краве и тѣл’е и мѡ’ѣко Г; И пѡсле ѡни као вишѡк рѡдне снѡге, овѡ, онѡ, оиѡусѡише ме Г; прѣ су бѡли вѡкови, сѡд се и вѡкови зѡиѣреше; Побеѡише и ѡни, дѣ оиѡише, нѣ знам Г; Уиѡѡвише не великѡни, вѡѡс, прѡклѣта Ѧмерика Г.

2. 2. 4. На доњѡситничком и средњѡибарском терену регистрован је и облик 3. л. мн. аориста са имперфективним наставком:⁸ „Како се ја прѣкрсти, мѡји кѡњи ѡч’ѣу да трч’ѣ” Г; пѡсле ѡчѣу ... прѣса и са прѣсом сѡдѡ цѡглу све док нѡсам отѡишо у вѡјску С.

2. 2. 5. Нашим истраживањима потврђује се стабилност и раширеност наставка -смо у 1. л. множине,⁹ за разлику од Божовићевих истраживања (пре тридесетак година) где су облици са таквим наставком представљали реткост у долини Ибра (Божовић 2008: 253). Са друге стране, наставци -(х)мо и -смо били су добро познати целом косовском терену са назнаком ка будућѡј превази наставка -смо код млађих генерација (Барѡктаревић 1977: 121; Вуѡићевић 1993а: 45; Вуѡићевић 1993в: 92–93), док се у северномѡтохијским говорима запажа процес смењивања у корист новијег наставка (Буѡумирић 2003: 258, 260).¹⁰

2. 3. Творба футура I

2. 3. 1. Чињеница да се јѣдна (доњѡситничка) од две истраживане зоне у овом прилогу позиционира ближе јѣзичкој перифѣрији, те је истовременѡ изложена и међѡдијалекатским и међѡјѣзичким утицајима, у анализи формалних карактеристика футура I нагласак се ставља на судбину инфинитива, степен граматикализације партикуле *ће* (тенденција уошѡтавања форме *ће* за сва лица у ѡба броја), и ѡбавезност/факултативност вѣзника *га* у футурским конструкцијама.

8 Ареал наставка -(х)у на штоѡвском терену в. у: Ж. Бошњѡковић, Д. Раѡвановић 2011: 190–191.

9 Бошњѡковић и Раѡвановић у синтетичком прегледу указују на раширеност наставка -смо у јѡго-западном делу косѡвско-ресавских и призренско-јѡжномѡравских (2011: 186).

10 Стабилизацију наставка -(ѡ)смо у 1. л. мн. у призренско-јѡжномѡравском дијалекатском типу јѡжномѡтохијских (ЈМГ), јѡжних (ЈКГ) и централних косѡвских говѡра (ЦКГ), и делимично код говѡра Сиринићке жупе (СиГ) (ову зону карактерише доминантан наставка -(ѡ)мо и ѡкренуѡст ка говорима Срѣтечке жупе), Младѡновић (2015: 311) ѡјашњава тѣсним вѣзама са косѡвско-ресавским говорима на северу Косѡвске и Мѡтохијске котлине у виду јѣзичких контаката и непрекидних миграција.

2. 3. 2. Пре него што презентујем облике грађења футура I, сматрам да је у вези са овом тематиком значајно изнећи запажања из ранијих истраживања Зузане Тополињске (1994). За ову прилику наводим два централна (за ово истраживање) места прилога: а) на тлу балканских језика међујезичка интерференција резултира супротним процесима – елиминисање инфинитива и стварање и експанзија футура – *velle*; б) у југоисточним говорима Србије *velle*-футур поседује „четири основне синтаксичке формуле које се темеље на две дихотомије: 1. присуство/одсуство субјунктивног *da* и 2. категоријална променљивост/непроменљивост *velle*-елемента”. На основу тога, ауторка издваја следеће типове грађења футура I: 1. *ja ħu/xoħu/neħu da ĩšiem*; 2. *ja ħu/xoħu/neħu ĩšiem*; 3. *ja ħe da ĩšiem*; 4. *ja ħe ĩšiem* (Тополињска 1994: 150–151).¹¹

2. 3. 3. Регистровани облици грађења футура на истраживаном терену могу се презентовати у две групације. Прва садржи форме синтетичког футура које, иако малобројне, нуде могућност издвајања и сагледавања судбине простог футура, сложеног футура и у вези са њим инфинитива (неретко без финалног *-и*), срastaња супинског облика и футурске енклитике:

а) „*Насĳднуће посл’едње вријеме Г; Несĳднуће пч’еле и цвѣта!*” Г; „*вѣзѳу га као жѣна кѣдељу с прѣслицу и водѳу га свѣда кроз нѣрод да гл’ѣда ħѣдо!*” Г.¹²

б) *ѳјде брже да нарѣдимо, доħи ħе неко Г;*

в) *Он каже: „Нѣка бѣде срѣћна! Доħемо!” Б; Видећете, нѳће ве, нѳћемо мѳи” Г; Ако предѣже овѳко доħе ни време, бѣгами, гѣре Г;*

г) *кад ми да пѣре ѳвече, ја: „Ма, ѳјд и сѣтра ħу доħ” С; Јѳ ħу те угѳвиѳи тѣбе ел ħу ѳѳиѳиѳи пѳѳ Г; тѣ ħе ти бѳба бѣље ѳрѳчайѳ И; „кѣм ħе кѣма по сѣду ѳѣраѳи, а брѳт брѳта на мѣгдану звѳѳи” Г.*

2. 3. 4. У другој групи примера могу се представити типови футура према схеми коју наводи З. Тополињска (1994):

а) *ja ħu/xoħu/neħu da ĩšiem*

1. л. једн.: *јѣдну јѳбуку ħу да ѳојѣдем Г; јѳ штѣ знѳм јѳ ħу да одѣвѣрим Г; 2. л. једн.: кѳко ħеш да одѳкнеш да отѳнеш на дрѣгу стрѳну Г; ако ħеш да ѳѣћеш нѣгде Г; са волѣвима одѳвѣш са грѳнѣм тѳмо дѣ ħеш да здѣнеш И; побрѳйшеш онѣ свѣ и ѳвеч’е кад ħеш, већ нѣћ, кад ħеш да лѣнеш Г; тѳ ħеш дрѣги пѣт д ѳгеш код ѳѳи Г; 3. л. једн.: затѣ што само ħе ѣна да изѳће и да ѳѣће са мнѣм И; комѳнда, ѣни рѣкли: „Овѳко и овѳко ħе да кѳсни, јѣдан дѳн ħе да закѳсни” Г; „Тѳко и тѳко ħе да дѳге” Г; 1. л. мн.: мѳ ħемо да доħемо у недѣљу да те прѣсимо С; Мѳ ħемо да вѳдимо којѳ ħе Г; овѣ ħемо за сѣме да одѳјимо Г; ħемо д ѳгемо у Прѳлѳѳје Г; ħемо да ѳи ѳлѳѳимо, брѳте, ħемо да ти ѳлѳѳимо Г;¹³ 2. л. мн.: „Па л’ нѣћѳе да га жѣниѳе, но ħѳе да га ѳѳрѳѳиѳе у вѣјску” Г;*

11 О ареалној заступљености типова футура I, њиховој учесталости и појединостама детаљније в. З. Тополињска 1994: 151–153.

12 Напомињем да су приказани примери употребе простог футура I забележени само у наративном контексту, када саговорник В. С. (1915) из Гојбуље говори и цитира научно о књижевноисторијским личностима и догађајима. Ово се односи и на групу примера под г).

13 Овакви примери показују да се (морфо)синтаксичким испитивањима говора у области Доње Ситнице могу добити вишеструко значајни подаци којима се отварају нека од проблемских питања (нпр. линеаризација енклитика) (в. у: Ј. Јовановић 2025а: 224).

б) *ja ħu/xoħu/neħu ĭiшем*

Бу ти *дам* кило ракије Г; „па *ћемо се свђћамо*, нећемо да бЃдемо, не мЃжемо да бЃдемо пријатељи” Г;

в) *ja ħe da ĭiшем*

ТЃ твоју браду *ћe g oшĭшаш* Г; па онЃ сЃрутку, што *ћe da ĭoдсĭриш* сĭра, на-
лијеш у тЃ сĭриште Г; А *ћe da ĭĭĭшаш* тĭ стЃро? Г; ако је пЃтреба *ћe g ĭде* Г; ако
посеје, *ћe da жњe* Г; пЃсле нЃсимо на гЃвно ка *ћe da вршeмо* С; И *ћe da јЃвимо*
Ѓцу и мајки Г; А *ћe da годĭјемо ... А ћe da годĭјемо ...* Г; „*Те да зайЃл’имо* овЃ због
бЃлести на БЃжић” Г; кЃко *ћe g уĭрЃвљу* зeмљом Г; мЃрам да дЃћем *ћe da исĭeру*
пЃмет Г;

г) *ja ħe ĭiшем*

ћe ти *кЃжем* штЃ је пeћ Г; „ТЃ твоју браду *ћe d oшĭшаш, ћe дЃциш*” Г; не мЃже
да ѳје неко у обЃр *ћe* га, ако ти искЃда, *ћe* га *изeде* Г; тЃ су Вeлики пЃсти, сeдам,
али бЃље *ћe дĭде* шeс Б; СЃд *нећe* ти *ĭовЃри* Г; *Те* му *рeкне* њeгЃв ѓтац превeљЃла си
ми Г; Жeну *ћe закЃље* што не дЃ Г; ШтЃ знЃш, *ћe* те *увĭши* нeки будЃла Г; кад *ћe ĭa*
исĭрĭишимо, дарЃјемо га Г.

2. 3. 5. По питању грађења футура I и његове ареалне раширености стање у доњоситничким и средњоибарским насељима није уједначено.¹⁴ На терену су регистровани облици сложеног футура, где је инфинитив основног глагола неретко без финалног *и*, као и примери срастања супина и футурске енклитике (тип *гоћемо*). Најфреквентнији облици футура I, као и на остатку српског дијалекатског простора, имају облик – енклитика глагола *хĭеиши* + да + презент (уместо инфинитива).¹⁵ Општи утисак је да главнину говора истраживаних зона карактеришу стабилно флективно *ћу* и субјунктивни везник *да*, што даље ограничава осамостаљивање футурске енклитике. Ипак, нису занемарљиви ни утицаји из суседне призренско-јужноморавске дијалекатске области кроз постепено уопштавање партикуле *ћe* за сва лица у оба броја: *ћe + da + ĭрезениĭ* и даљу нестабилност везника *да: ћe + ĭрезениĭ* (уп. стање у говору северно од Приштине у: М. Вукићевић 1993в: 93).¹⁶ Овакво стање на истраживаном терену (посебно се ово односи на доњоситнички ареал) уклапа се у раније описе синтаксичких конструкција за изражавање футура I у југоисточним дијалектима и балканском окружењу (Тополињска 1994: 151–153). Посматрање формалне стране овог глаголског облика за изражавање будућих радњи добија на посебном значају када се укључује балканистички аспект (Станковић 2025: 9).¹⁷ У прилог чињеници да су аналитички

14 Иначе у дијалекатском корпусу предњаче примери забележени у Гојбуљи.

15 Тополињска (1994: 151) сматра да је тип *ja ħu/xoħu/neħu da ĭiшем* присутан у свим дијасистемама и стандарду, у чијој се источној варијанти објашњава подстицајима из југоисточног дијалекта у виду постепеног истискивања инфинитива.

16 Творба футура I својствена балканизираним језицима и дијалектима раширена је и у другим прелазним говорима (Бошњакковић 2009: 52).

17 У морфосинтаксичким испитивањима глаголских облика јужноморавског говора власотиначког краја, Станковић (2025: 9) истиче да се у најтешњу везу са балканистичким и аналитичким тенденцијама доводе: постепено превођење глагола *хĭеиши* у партикулу *ћe*, изостанак синтетичких облика и структура (тип *радићу*), преовладавање конструкције *да + ĭрезениĭ* уместо инфинитива, а онда и факултативност везника *да* у овој конструкцији.

в) „Нека дођу ваши у Приштину, нека виђу” Г; Ај сад нека ради Г; Он каже: „Нека буде срећна! Доћемо!” Б; йди ти, а Станка нека седи, пошто оно мало, нека она обадва нека леда и нека иде”ре Б.

2. 5. 2. У доњоситничким и средњоибарским говорима честа је употреба императива у обележавању прошлости и током нарације (уп. Божовић 2008: 265–266, 329–330). Примери из друге групе (б) наслањају се на Барјактаревиће тврдње о искључивој раширености наставка *-ише* у говорима северне зоне (Барјактаревић 1977: 125).

2. 6. Радни глаголски придев

2. 6. 1. Будући да се радни глаголски придев м. р. сматра важним критеријумом у класификацији и одређивању припадности неком дијалекатском типу, за сагледавање актуелног стања језичких црта у два истраживана ареала, од којих се један позиционира ка периферији, од великог је значаја размотрити и рефлексе финалног л у м. р. радног глаголског придева. Код информатора доминантно је у употреби наставак *-о*, док је наставак *-ја* потврђен само једним примером:

а) Четири године несам *дио* у њиву Г; Мёне *иредо* одма, значи и свёкар и свекрва Б; а доле нёге *расиурио* свё онд Б; Кад сам се *враћао* путем жёнска ми прёшла пут са тим тестијама Б; ја сам мёје панталоне *давао* Шиптару Б; на Божих *уводио* се вd у кyћу Б; баш сам *имдо* брaта једнога Г; Рёдом *ишидо* такд свё Г; мёне днёв-ницу *илаћидо* С; нёшто сам *илашидо* камион бидо овај те ни *доидерао* С; Тd није *дио* гyсти сdк С; И брaт ми се млад *оженидо* С; онда имало лyди по сёлу, па *имдо* кd и да помдгне И; Тd сам *радидо* гdре у сёло И;

б) Он у воденицу кад *дија* Г.

2. 6. 2. У истраживаним говорима није регистрован пример р. г. п. м. р. са уметнутим *ј* у интервокалској позицији (тип *радијо*; уп. Божовић 2008: 271). Имајући у виду чињеницу да је северну зону косовског дијалекатског типа одликовало стање једнако прогресивним штокавским говорима (Вукићевић 1993а: 45; Барјактаревић 1977: 123), доњоситничка и средњоибарска зона се по питању раширености наставка *-о* у радном глаголском придеву уклапају у такво језичко стање. Идући ка југу, паралелне потврде наставака *-о* и *-ја* у говору Доње Брњице илуструју домете призренско-јужноморавских дијалекатских црта и њихову тенденцију ширења ка северном ареалу косовске котлине (Вукићевић 1993в: 93).

3.

У раду су анализиране одабране морфосинтаксичке појединости говора у областима Доње Ситнице (Бањска и Гојбуља) и Средњег Ибра (Исево и Сочаница) које припадају јужном поддијалекту косовско-ресавског дијалекта. Општи закључак је да је стање у истраживаним зонама већином уједначено, односно да су у дијасистемима две удаљене зоне стабилне косовско-ресавске особине, али и да се у говорима Доње Ситнице, који су изложенији утицајима из суседног дијалекта, запажа упрощавање структура и тенденција ка ширењу иновација балканистичког типа. Иновативне особности нису у великој мери захватиле морфосинтаксички ниво, што сведочи о укључености овог ареала у општештокавске токове копаоничког појаса. У том смислу

вреди навести особине којима се доњоситничка зона издваја и удаљава од језичких прилика у Средњем Ибру: наставак *-в* код глагола VIa Белићеве врсте (т. 2. 1. 5.); уопштавање партикуле *ће* и нестабилност субјунктивног везника *да*, што води ка ширењу конструкције *ће + њрезенић* за обележавање футура I (т. 2. 3. 5); и наставак *-ја* у р. г. п. м. р. (Гојбуља) (т. 2. 6. 1). Све наведене иновације налазе у зачетку и њихова оправданост лежи у позиционирању ове зоне ка лингвогеографској периферији.

ЛИТЕРАТУРА

- Барјактаревић 1977: Данило Барјактаревић. „Косовски дијалекатски тип”. *Дијалектолошка истраживања*. Приштина: Јединство, 11–135.
- Божовић 2008: Маринко Божовић. *Говори Средњега Ибра*. [Друго, проширено издање]. Приштина/ Лепосавић: Институт за проучавање српске културе на Косову и Метохији.
- Бошњаковић 2009: Жарко Бошњаковић. „Из морфосинтаксе говора села Батовца (код Пожаревца)”. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*, LII/2, 37–56.
- Бошњаковић, Радовановић 2011: Жарко Бошњаковић, Драгана Радовановић. „Синтетички поглед на творбу аориста и ареал наставака у штокавском наречју”. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*, LIV/1, 181–204.
- Букумирић 2003: Милета Букумирић. „Говори Северне Метохије”. *Српски дијалектолошки зборник*, L, 1–356.
- Вукићевић 1993а: Милосав Вукићевић. „Говор Срба у Малом Косову”. *Зборник Филолошкој факултету у Приштини*, III, 32–51.
- Вукићевић 1993б: Милосав Вукићевић. „О акценту у вучитрском говору данас”. *Огледи из дијалектолошких истраживања* (67–76). Приштина: Филолошки факултет.
- Вукићевић 1993в: Милосав Вукићевић. „Говор Доње Брњице”. *Огледи из дијалектолошких истраживања* (85–97). Приштина: Филолошки факултет.
- Елезовић 1927: Глигорије Глиша Елезовић. „Једна интересантна контаминација у косовско-метохском дијалекту”. *Гласник Скојској научној друштва*, књ. II, 185–189.
- Ивић 1991: Павле Ивић. „Дијалектолошка истраживања српских говора Косова и Метохије”. *Из српскохрватске дијалектологије*. Изабрани огледи III (215–224). Ниш: Просвета.
- Ивић 2009: Павле Ивић. *Српски дијалекти и њихова класификација*. Прир. Слободан Реметић. Нови Сад – Сремски Карловци: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Јовановић 2023: Јована Јовановић. „Из фонетске проблематике говора Бањске и Гојбуље”. *Баштина* 61, 97–109. <<https://doi.org/10.5937/bastina33-46728>>. [24. 2. 2026].
- Јовановић 2025а: Јована Јовановић. „Дијалектолошка истраживања као огледало идентитета. Синтаксичка проучавања доњоситничких говора”. *Личности у савременом свету, идентитет, хетерономија и насиље – случај Косово и Метохија*. Тематски зборник научних радова од међународног значаја. Ур. Марија Јефтимјевић Михајловић. Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић; Београд: Академија за националну; Симферопол, Руска Федерација: КФУ В. И. Вернадски, 219–237.
- Јовановић 2025б: Јована Јовановић. „Из морфосинтаксе косовскометохијских говора косовско-ресавског типа”. *Баштина* 67, 15–27. <<https://doi.org/10.5937/bastina35-61994>>. [17. 2. 2026].
- Јовановић, Радовановић 2025: Јована Јовановић, Драгана Радовановић. „О косовско-метохијским говорима у контексту јужног поддијалекта косовско-ресавског дијалекта”. *Историја, култура, идентитет*. Тематски зборник међународног значаја. Свеска 2. Језик и културологија. Ур. Јелена Михајловић, Бранислава Дипларић и Бранислава Вучковић. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 87–103.
- Милорадовић 2019: Софија Милорадовић. „Косовско-ресавски говори Косова и Метохије. Статус унутар дијалекатске формације, преглед одлика и истражености”. *Косовскометохијски зборник* 8. Зборник радова. Ур. Драган Војводић. Београд: САНУ, 185–225.

- Младеновић 2002: Радивоје Младеновић. „Треће лице множине презента у српским говорима на југозападу Косова и Метохије”. *Јужнословенски филолоџ*, LVIII, 41–63.
- Младеновић 2015: Радивоје Младеновић. „Аорист и имперфекат у говорима метохијско-косовског и северношарпланинског ареала”. *Исходишћа*, 1, 305–320.
- Павловић 2003: Благоје Павловић. *Насеља и миграције стјановничкиа ойишћине Лейосавић*. Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић.
- Радовановић, Николић 2022: Драгана Радовановић, Јована Николић. *Досадашња ћроучавања косовско-ресавској дијалектиа. Сћейен ћроученостии и картиографски ћриказ*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Станковић 1994: Станислав Станковић. „Треће лице множине презента у говору власотиначког краја”. *Говори ћризренско-ћимочке обласћии и суседних дијалекатаа*. Зборник радова са научног скупа (Нишка бања, јун 1992). Књига I *Дијалектиолоџија*. Ред. Павле Ивић и др. Ниш: Филозофски факултет: Центар за научна истраживања Универзитета; Београд: Институт за српски језик САНУ: Центар за научна истраживања САНУ, 307–316.
- Станковић 2025: Станислав Станковић. „Из морфосинтаксе глаголских облика у јужноморавском говору власотиначкога краја”. *Зборник радова Филозофској факултиетии*, LV (2) / 2025, 1–17. <<https://doi.org/10.5937/zffp55-58399>>. [31. 1. 2026].
- Тополињска 1994: Зузана Тополињска. „Инфинитив vs да - субјунктив у формули *velle* – футура”. *Говори ћризренско-ћимочке обласћии и суседних дијалекатаа*. Зборник радова са научног скупа (Нишка бања, јуна 1992). Књига I *Дијалектиолоџија*. Ред. Павле Ивић и др. Ниш: Филозофски факултет: Центар за научна истраживања Универзитета; Београд: Институт за српски језик САНУ: Центар за научна истраживања САНУ, 149–160.
- Урошевић 1965: Атанасије Урошевић. „Косово”. *Српски ећинографски зборник*, књ. LXXVIII, 1–401.

Jovana S. JOVANOVIĆ

VERB SYSTEM OF KOSOVO-METOHİJA DIALECTS OF KOSOVO-RESAVA TYPE

SUMMARY

The paper has analyzed selected morph syntactic details of verbs (present, aorist, imperfect, future I, infinitive, imperative, adverbial verb) in dialects of Donja Sitnica (Banjska and Gojbulja) and Srednji Ibar (Isevo and Sochanica), which belong to south subdialect of Kosovo-Resava dialect. General conclusion is that condition in researched zones is mostly balanced, which means that diasystems have two distant zones of stable Kosovo-Resava properties, but also there is indulgence of structures and tendencies towards expansion of innovations of Balkan type in speeches of Donja Sitnica, which are still in their infancy and their justification is in positioning this zone towards lingvogeographic periphery. Innovative features did not affect the morph syntactic level to a large extent, which testifies to the inclusion of this area in the all shtokavian flows of Kopanik belt.

Keywords: verb system, morphosyntactic aspect, Donja Sitnica, Srednji Ibar, Kosovo-Resava dialects, south subdialect, Kosovo-Metohija dialects, linguogeographic periphery.